

2. Додонов В.Н. Провокация преступления с позиций современного уголовного права. Вестник Академии Генеральной прокуратуры РФ. 2008. № 3. С. 13–16.

3. Shannon vs. United Kingdom, no. 67537/01, ECHR 2004.

4. Police and Criminal Evidence Act 1984. URL: [http://www.legislation.gov.uk/all?title=Police%20and%20Criminal%20Evidence%20Act%](http://www.legislation.gov.uk/all?title=Police%20and%20Criminal%20Evidence%20Act%20).

5. «Regina v. Looseley» [2001]. UKHL 53. Lord Nicholls.

6. Regulation of Investigatory Powers Act 2000. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/part/II>.

7. Ashworth A., Redmayne M. The Criminal Process. 3rd ed. Oxford, 2005. 522 p.

Вороніжський Ярослав Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, старший детектив
Національного антикорупційного бюро
України

**ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ,
ЩОДО ЯКИХ НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО
УКРАЇНИ ЗДІЙСНЮЄ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ
З ПРИВОДУ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ,
І ЗБІР ДОКАЗІВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ
АКТИВІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ**

Процедура визнання активів необгрунтованими та стягнення їх в дохід держави є додатковою до заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються за вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

В історичному розрізі первинно встановлено кримінальну відповідальність за «незаконне збагачення», у подальшому запроваджено механізм визнання активів необгрунтованими та стягнення їх в дохід держави, так звану «цивільну» або «розширену» конфіскацію.

1936 році вперше виникла необхідність криміналізації незаконного збагачення, коли конгресмен Аргентини Родольфо Коромінас Сегура зіткнувся з однією державною посадовою особою, яка під час поїздки до Буенос-Айреса хизувалась здобутими активами. Коромінас Сегура вважав, що чиновник не міг мати такі активи тільки за рахунок законних джерел доходів. Незабаром після цього Коромінас Сегура вніс законопроект, що криміналізував «державних чиновників, які отримують багатство, не маючи можливості довести його законне джерело», проте вказаний законопроект не був підтриманий парламентом Аргентини.

У 1964 році Аргентина та Індія першими розробили механізм та прийняли норми кримінального права, що заборонили незаконне збагачення. Протягом 70–80-х років законодавці різних країн також приймали акти, що ввели кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. До 1990 року такі закони були прийняті щонайменше десятьма країнами. До 2000 року число країн перевищило двадцять, а у 2010 році понад 40 країн прийняли законодавство, що імплементували кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

У різних країнах по різному впроваджено норму щодо застосування незаконного збагачення після припинення особою публічної служби, що зводиться до трьох основних підходів.

Перший підхід встановлює часовий період відповідно до терміну повноважень державної посадової особи або виконанням ним державних функцій. Законодавство Венесуели про незаконне збагачення відображає цей підхід, оскільки він застосовується до державної посадової особи, «яка при виконанні своїх обов'язків» отримує необґрунтоване збільшення добробуту.

Державні посадові особи можуть обходити закони про незаконне збагачення, в яких застосовується цей підхід, якщо посадові особи затягують отримання будь-яких корупційних винагород до закінчення терміну їх повноважень або функцій державного управління.

Другий підхід намагається виправити цей недолік введенням тимчасових меж збагачення до певної кількості років після припинення діяльності публічної особи. Панама забороняє незаконне збагачення, «отримане під час перебування на посаді та у продовж шести років після припинення повноважень».

Третій підхід займає найбільш агресивну позицію, створюючи необмежені тимчасові рамки незаконного збагачення, «щоб будь-хто, хто коли-небудь був державним посадовцем, міг бути притягнутий до відповідальності за незаконне збагачення до кінця свого життя». Законодавство Гайани криміналізує володіння необґрунтованими активами будь-якою «особою, яка є або була посадовою особою». Цей підхід розглядає незаконне збагачення як безперервний тип злочину, що ефективно продовжує відповідний термін позовної давності.

Таким чином, при кваліфікації діяння особи, як незаконного збагачення первинно необхідно встановити часові рамки, коли публічна особа набула відповідні активи. У подальшому з'ясувати, чи є публічна особа суб'єктом кримінального правопорушення та визначити розмір відповідного активу для можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

У разі, коли один з елементів складу кримінального правопорушення «незаконне збагачення» неможливо довести або застосування кримінальної відповідальності з інших причин неможливе, Конвенцією ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року

запроновано державам-учасникам запровадити механізм конфіскації активів поза кримінальним переслідуванням особи.

У деяких країнах, наприклад США створено адміністративні органи, які можуть здійснити конфіскацію відповідного активу поза кримінальним переслідуванням та навіть поза судовим процесом.

Разом із тим, у США та у більшості країн світу створено механізм визнання необґрунтованими активів і стягнення їх в дохід держави через судовий, як правило, цивільний процес, що значно спрощує рівень доказування необґрунтованості активу уповноваженим органом порівняно з кримінальним процесом. В основному необхідно довести зв'язок активу з особою та те, що такий актив не могло бути здобуто за законні доходи.

Іноземні науковці виділяють три типи держав в залежності від суб'єктного складу щодо якого можливе застосування «розширеної» (так званої «цивільної» конфіскації):

1. У Великій Британії та Канаді до необґрунтованих активів, пов'язаних з їх набуттям за наслідками вчинення корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та кримінальних правопорушень, вчинених організованою злочинністю, при чому відсутні докази безпосередньої участі осіб, якими набуваються такі активи у вчиненні зазначених кримінальних правопорушень, проте наявний опосередкований зв'язок активу і кримінальних правопорушень.

2. У Австралії до будь-яких активів, які не підтверджуються законними доказами. Найбільш широке застосування розширеної конфіскації дозволяє виявляти та стягувати в дохід держави будь-які активи, які опосередковано пов'язані з вчиненням кримінальних правопорушень, так і взагалі не пов'язані з ними, проте які не пояснюються законними доходами.

3. У всіх інших країнах застосовується розширена конфіскація лише щодо публічних діячів та активів, що прямо чи опосередковано пов'язані з набуттям ними. До таких країн належить і Україна.

Суб'єктом кримінального правопорушення незаконного збагачення та відповідачем у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Водночас перелік суб'єктів, щодо яких Національне антикорупційне бюро України здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення щодо незаконного збагачення є перелік осіб, визначений п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України і він є значно вужчим, ніж перелік осіб, щодо яких подаються позови про визнання необґрунтованими активів та стягнення їх в дохід держави.

Вказана ситуація створює певні складнощі для Національного антикорупційного бюро України в процесі виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості.

Так, перелік осіб, щодо яких Національного антикорупційного бюро України здійснює досудове розслідування та інформаційно-аналітичну роботу є значно вужчим, ніж перелік осіб, щодо яких відбувається процес виявлення необґрунтованих активів та збір доказів їх необґрунтованості.

Такі обставини спричиняють необхідність розширення інформаційно-аналітичної роботи щодо виявлення активів і доказів їх необґрунтованості, а також суб'єктів, до яких можливе застосування механізму так званої «цивільної конфіскації».

У свою чергу необхідність розширення такої роботи в Національному антикорупційному бюро України вимагає збільшення людських ресурсів в умовах їх обмеженості.

Крім цього, враховуючи те, що суб'єктами збирання доказів необґрунтованості активів є лише Національне антикорупційне бюро України та прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора, а також у випадках, визначених законом – Державне бюро розслідувань, фактично лише у випадках, коли необґрунтовані активи набуто працівниками Національного антикорупційного бюро України або прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора, відсутній механізм ефективного виявлення необґрунтованих активів, набутих особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які не підслідні детективам Національного антикорупційного бюро України.

Зазначене викликає необхідність роз'яснювальної роботи щодо інформування органів державної влади, у тому числі Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки, Національного агентства з питань запобігання корупції, Державної служби фінансового моніторингу про необхідність повідомлення Національного антикорупційного бюро України щодо фактів недекларування майна та незаконного збагачення особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не підслідними детективам Національного антикорупційного бюро України, що має підвищити ефективність виявлення Національним бюро необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави.